

Jerzy Majchrowski

O lektoratach języka polskiego na konferencji polonistów zagranicznych w Warszawie w dniach 5-6 września 1938 roku

Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza 32, 153-166

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jerzy Majchrowski

O LEKTORATACH JĘZYKA POLSKIEGO NA KONFERENCJI
POLONISTÓW ZAGRANICZNYCH W WARSZAWIE
W DNIACH 5–6 WRZEŚNIA 1938 ROKU

Niewielu badaczy wypowiadało się dotąd na temat nauczania cudzoziemców języka polskiego w czasach dawniejszych¹. Z nielicznych opracowań, przeważnie nie filologów, dowiadujemy się, że w okresie od XVI do połowy XIX w. nauczano polszczyzny m.in. Niemców mieszkających w Gdańsku, Toruniu, we Wrocławiu, w Królewcu, Rydze oraz na Pomorzu Zachodnim i Wschodnim. Znajomość tego języka była im wówczas potrzebna ze względów praktycznych, w handlu, w częstych kontaktach z Polakami i z polską administracją².

Pierwszym podręcznikiem języka polskiego dla cudzoziemców była, jak się przyjmuje, gramatyka Piotra Statoriusa-Stojeńskiego, wydana w Krakowie w 1568r.³ Pierwszy lektorat języka polskiego powołano do życia w 1587 r. w Gimnazjum Akademickim w Gdańsku, a jego lektorem został Jan Rybiński. W XIX w., kiedy Gdańsk znalazł się pod zaborem pruskim, oficjalne nauczanie języka polskiego zanikło, a ostatni lektorat, prowadzony przez Krzysztofa Mrongowiusza, zakończył swą działalność w 1855 roku⁴.

Tymczasem na nielicznych jeszcze uniwersytetach europejskich zaczęły powstawać w XIX w. pierwsze katedry filologii słowiańskiej (np. w Budapeszcie w 1849 r., w Uppsali w 1883 r., w Sofii w 1889 r.), a w końcu tegoż stulecia rozpoczęto już przy niektórych z nich nauczanie języka polskiego⁵. Od tej chwili obserwujemy coraz większe zainteresowanie kulturą, literaturą i językiem polskim w środowiskach uniwersyteckich. W okresie międzywojennym rozwijają się w kilku istniejących już ośrodkach slawistycznych bardziej zorganizowane formy kształcenia polonistycznego. Na przykład na Uniwersytecie „La Sapienza” w Rzymie w latach 1923–1928 prof. Roman Pollak kładzie podwaliny pod przyszłą Katedrę Języka i Literatury Polskiej, która jako pierwsza we Włoszech (i zapewne w Europie Zachodniej) otrzymuje w 1929 r. urzędowy statut katedry. Kierownikiem

Jeden z referentów, prof. dr Stefan Glixelli z Bukaresztu¹⁷, usprawiedliwił na piśmie swą nieobecność na konferencji.

Przybyłych gości przywitał minister, prof. dr Wojciech Świątosławski. Protokół zawiera pełny zapis przemówienia powitalnego, z którego warto przytoczyć niektóre fragmenty:

„Po kilkunastu latach istnienia instytucji polonistycznych placówek nauczycielskich na uczelniach zagranicznych Europy, w większości utrzymywanych przez rząd polski, Ministerstwo nasze po raz pierwszy zaprosiło Państwa, jako czynnych na placówkach tych pedagogów, na dzisiejszy Zjazd. [...] Niektóre tereny europejskie, jeśli idzie o zapoznanie ich z naszą kulturą, a przede wszystkim językiem, dziejami i piśmiennictwem, mają za sobą dobrze urobioną tradycję a konsekwentnie prowadzona tam praca naszych stałych delegatów do spraw naukowych pozwoliła nam zdobyć na terenach tych pozycje trwałe, z roku na rok wskazujące wybitny rozwój i postępy. Do nich należą państwa romańskie – Francja, Italia, Belgia. Na innych akcja nasza jest jeszcze w początkach, jest działaniem pionierskim, wystawionym na ciężkie próby i liczne trudności; o czym m.in. świadczyć może fakt, że nawet nie we wszystkich jeszcze państwach, z którymi zawarliśmy umowy kulturalne, udało się stworzyć stałe placówki polonistyczne. Osobne miejsce zajmują katedry i lektoraty, kreowane i utrzymywane przez czynniki zagraniczne, na które nasze władze nie mogą mieć żadnego prawie wpływu lub minimalny. Jeżeli placówki te prowadzone są przez Polaków, to na nich spada całkowite brzemie odpowiedzialności moralnej i naukowej. Jednym z takich właśnie ośrodków jest np. Praga, gdzie 15-letnia praca Pana prof. Szyjkowskiego na katedrze polonistyki potrafiła stworzyć ognisko promieniujące nawet na Amerykę, a z politycznie najbardziej trudnego terenu wydobyć możliwości chlubne i doniosłe dla sprawy polskiej. Całkowicie natomiast poza granicami naszego wpływu funkcjonują placówki polonistyczne w Niemczech i Rosji, o których istnieniu skąpe tylko mamy wiadomości, a o zasięgu i charakterze ich pracy nawet i takich wiadomości nam brakuje. Obecni tu Państwo są naukowcami i nauczającymi reprezentantami sprawy polskiej w większości państw europejskich [...]”.

Po wystąpieniu ministra ogłoszono następujące referaty i komunikaty:

1. *Zadania lektora w ogóle* (prof. W. J. Rose)
2. *Nauczanie zaawansowanych oraz na kursie wyższym (z uwzględnieniem historii literatury i kultury polskiej)* (dr J. Kapliński)
3. *Pomoce naukowe (książki, płyty, mapy, filmy etc)* (mgr Z. Folejewski)
4. *Kursy wakacyjne dla cudzoziemców* (prof. R. Pollak)
5. *Centrale wakacyjnej wymiany młodzieży (na przykładzie Lille)* (W. Godlewski)
6. *Podręczniki dla cudzoziemców dla nauki języka polskiego* (Z. Kozarynowa)¹⁸
7. *Cele i środki działalności społeczno-propagandowej nauczających polonistyki za granicą: a) wśród cudzoziemców, b) wśród Polaków* (prof. Z. L. Zaleski)
8. *Polska a Słowiańszczyzna* (prof. Marian Szykowski)
9. Komunikaty o stanie, potrzebach i specyficznych warunkach, w jakich działają placówki polonistyczne w poszczególnych krajach:
 - Anglia (prof. W. J. Rose)
 - Litwa, Łotwa, Estonia (prof. S. Kolbuszewski)
 - Belgia (prof. W. Lednicki)

- Francja (prof. Z. L. Zaleski)
- Rumunia (dr T. Gostyński)
- Dania, Finlandia, Norwegia, Szwecja (dr Z. Łakociński)
- Szwajcaria (prof. E. Cros)
- Węgry (mgr Z. Załęski)
- Włochy (prof. R. Pollak)¹⁹

W protokole znajdujemy skąpe informacje o treści referatów, komunikatów i wystąpień w dyskusji.

Celem konferencji było przedyskutowanie w fachowym gronie zagadnień praktycznych, stanowiących podstawę pracy pedagogicznej i społecznej wykładowców zagranicznych w zakresie języka i literatury polskiej, nawiązanie bezpośrednich kontaktów i przekazanie ministerstwu możliwie pełnego obrazu aktualnego stanu pracy i kondycji placówek polonistycznych, jak i „okoliczności specjalnych, powstających na poszczególnych terenach europejskich”.

Zajmiemy się w tym miejscu tylko tą częścią zawartego w protokole materiału, który dotyczy lektoratów i nauczania języka polskiego jako obcego. Ustalenie, czy w poszczególnych przypadkach mamy w dokumencie do czynienia z „lektoratem języka polskiego”, czy „lektoratem polskim”, bo takie rozróżnienie proponuje się w glottodydaktyce polonistycznej²⁰, jest przeważnie niemożliwe. Pozostaje więc posługiwać się dalej terminem „lektorat” bądź „lektorat języka polskiego” w obu znaczeniach, jakie nadano wyżej wymienionym terminom.

O geografii i przybliżonej liczbie lektoratów w krajach europejskich w 1938 r. (wyłączając Niemcy i Rosję) można wnosić z krótkich notatek protokolanta o komunikatach, wygłoszonych w końcowej części konferencji. Autorzy komunikatów z reguły poświęcali więcej uwagi podstawowej działalności katedr (wykłady, seminaria, praca badawczo-naukowa), a nawet zupełnie pomijali ten temat. Toteż w poniższym zestawieniu znajdują się informacje niejednorodne i bardzo lakoniczne, które jednakże mogłyby stanowić punkt wyjścia do dalszych badań:

Belgia

Bruksela, Liege. Brak danych o lektoratach przy sekcji Słowiańskiej prof. Lednickiego i prof. Ecka w Instytucie Filologii i Historii Orientalnej i Słowiańskiej w Brukseli oraz przy Katedrze Języków i Literatur Słowiańskich w Liege.

Czechosłowacja

Praga. Lektoraty na Uniwersytecie Karola, przy Katedrze Języka i Literatury polskiej prof. Szyjkowskiego, (15–30 słuchaczy) i na uniwersytecie niemieckim, przy seminarium słowiańskim prof. Gesemanna, (6–12 słuchaczy) prowadziła dr Iza Saunova. Lektorka uczyła języka polskiego również na kursach organizowanych przez Towarzystwo Polsko-Czeskie, oraz w szkołach średnich. Słuchacze lektoratów często wyjeżdżali na Kursy Wakacyjne dla cudzoziemców do Polski.

Bratysława. Lektorat, działający od 1928 r., prowadził dr Władysław Bobek. Na zajęcia uczęszczali Czesi, Niemcy, Słowacy i Węgrzy. Lektorat posiadał bogatą bibliotekę podręczną.

Dania

Aarhus, Kopenhaga. Lektoraty na obu uniwersytetach prowadził mgr Adam Egiejman. Lektor informował o słabym zainteresowaniu językiem polskim. Na Kursy Wakacyjne do Polski przyjechało tylko dwóch słuchaczy lektoratów z Danii.

Estonia

Tallin. Lektoraty w Wyższej Szkole Wojennej i na Politechnice Estońskiej prowadził dr Jerzy Kapliński.

Tartu. Lektorat na uniwersytecie przy Katedrze Filologii Słowiańskiej, którą w r. 1933 objął prof. Peter Aruma, prowadził dr Jerzy Kapliński w wymiarze 9 godzin tygodniowo (ok. 25 słuchaczy). Egzamin z języka polskiego, podobnie jak z rosyjskiego, był obowiązkowy dla studentów slawistyki.

Finlandia

Helsinki. Lektorat na uniwersytecie przy Katedrze Filologii Słowiańskiej doc. Eino V. K. Nieminen, prowadził mgr Józef Trypućko w wymiarze 7 godz. tygodniowo (ok. 6 słuchaczy). Biblioteka podręczna lektoratu liczyła ok. 500 tomów.

Francja

Bordeaux. Na uniwersytecie lektorat prowadził Antoni Kulen-Sławeński.

Dijon. Lektorat prowadził dr Józef Sadło.

Lille. Lektoraty na uniwersytecie państwowym i na uniwersytecie katolickim, przy katedrach polonistycznych, finansowane przez Polskę, prowadził Waław Godlewski.

Lyon. (Lugdun). Lektorat na uniwersytecie prowadziła dr Maria Koskówna.

Nancy. Lektorat na uniwersytecie prowadził mgr Czesław Biszyński.

Paryż. Lektoraty na Sorbonie i w Centre d'Etudes Polonaises, finansowane przez Polskę, prowadzili m.in. prof. Zygmunt Zaleski (od 1922 r.) i dr Zofia Piotrowska. Brak bliższych danych o lektoratach w Wyższej Szkole Wojennej i Państwowej Szkole Języków Wschodnich. Oba lektoraty były finansowane przez rząd francuski.

Strasburg. Lektorat prowadziła Helena Chełmińska.

Tuluza. Lektorat na uniwersytecie prowadził mgr Zygmunt Markiewicz.

Królestwo Jugosławii

Belgrad. Lektorat na uniwersytecie prowadził mgr Waław Parkot.

Zagrzeb. Lektorat, subsydiowany przez uniwersytet w Zagrzebiu, prowadził dr Józef Hamm. Lektorat informował, że w Zagrzebiu wydano jego podręcznik do nauki języka polskiego dla Słowian.

Litwa

Kowno. Lektorat na uniwersytecie kowieńskim, przy Katedrze Literatur Słowiańskich prof. Vincasa Kreve-Mickiewicziusa, polonisty i pisarza litewskiego, prowadziła od 1933 r. mgr Helena Szejkwowska, absolwentka UJ (ok. 6–15 słuchaczy).

Łotwa

Ryga. Na Uniwersytecie Ryskim prowadzono od 1933 r. kurs języka polskiego dla słuchaczy pozauniwersyteckich. W Katedrze Filologii Słowiańskiej prof. Kolbuszewskiego język polski uwzględniany był w programie wykładów z gramatyki porównawczej języków słowiańskich przez doc. Abele. Otwarcie lektoratu dla slawistów zaplanowano na 1 października 1938 r.

Norwegia

Oslo. Brak danych o prowadzonym tam lektoracie.

Rumunia

Bukareszt. Od 1934 r. lektorat na uniwersytecie przy Katedrze Filologii Słowiańskiej, oraz kursy języka polskiego w Instytucie Kultury Polskiej, otwartym w 1937 r., prowadził dr Tadeusz Gostyński.²¹ Poczyniono starania o otwarcie lektoratu przy Katedrze Historii Słowiańszczyzny prof. Panaitescu oraz Akademii Handlowej.

Czerniowce. Lektorat na uniwersytecie przy Katedrze Filologii Słowiańskiej prof. Nandrisa, prowadził Wacław Sanicki.

Kluż (Cluj). Brak danych o prowadzonym tam lektoracie.

Szwajcaria

Fryburg. Lektorat na uniwersytecie przy Katedrze Filologii Słowiańskiej, prowadził prof. Edward Cros.

Genewa. Lektorat na tamtejszym uniwersytecie prowadził przypuszczalnie prof. Edward Croc

Neuchatel. Lektorat na uniwersytecie prowadził prof. Alfons Bronarski.

Zurych. Na tamtejszej politechnice podjęto decyzję o otwarciu lektoratu języka polskiego od lutego 1939 r. W protokole czytamy: „Należy (...) dążyć do stworzenia lektoratów w Berlinie, Bazylei i Lozannie. Szczególnie pilna jest sprawa placówki w Lozannie, zagrożonej przez Rosjan i Czechów”.

Szwecja

Lund. Lektorat na uniwersytecie w Katedrze Filologii Słowiańskiej, prowadził dr Zygmunt Łakociński.

Sztokholm. Lektorat na uniwersytecie prowadził mgr Zbigniew Folejewski.²² Ambasada RP w Sztokholmie zaprosiła wszystkich lektorów języka polskiego pracujących w Szwecji na spotkanie, które odbyło się 15 marca 1938 r. Omówiono metody nauczania, wymieniono doświadczenia i zaplanowano współpracę. Wnioski z zebrania zostały przesłane do ministerstwa W.R.iO.P. w Warszawie.

Uppsala. Lektorat na uniwersytecie prowadziła dr Apolonia Załuska.

Węgry

Budapeszt. Lektoraty na uniwersytecie w Katedrze Filologii Słowiańskiej, („kurs niższy i wyższy”) oraz na politechnice („tylko na kursie wyższym”) prowadził mgr Zbigniew Załęski. W ramach upowszechniania kultury polskiej lektor wygłaszał odczyty w języku węgierskim. Pracował również nad bibliografią stosunków polsko-węgierskich i podręcznikiem do nauki języka węgierskiego dla Polaków.

Debreczyn. Od ok. 1935 r. lektorat na uniwersytecie prowadził Władysław Szabliński. Ponadto uczył języka polskiego w sekcji polskiej wakacyjnych kursów językowych w Debreczynie.

Bratysława. Lektorat, działający od 1928 r., prowadził dr Władysław Bobek. Na zajęcia uczęszczali Czesi, Niemcy, Słowacy i Węgrzy. Lektorat posiadał bogatą bibliotekę podręczną.

Dania

Aarhus, Kopenhaga. Lektoraty na obu uniwersytetach prowadził mgr Adam Egiejman. Lektor informował o słabym zainteresowaniu językiem polskim. Na Kursy Wakacyjne do Polski przyjechało tylko dwóch słuchaczy lektoratów z Danii.

Estonia

Tallin. Lektoraty w Wyższej Szkole Wojennej i na Politechnice Estońskiej prowadził dr Jerzy Kapliński.

Tartu. Lektorat na uniwersytecie przy Katedrze Filologii Słowiańskiej, którą w r. 1933 objął prof. Peter Aruma, prowadził dr Jerzy Kapliński w wymiarze 9 godzin tygodniowo (ok. 25 słuchaczy). Egzamin z języka polskiego, podobnie jak z rosyjskiego, był obowiązkowy dla studentów slawistyki.

Finlandia

Helsinki. Lektorat na uniwersytecie przy Katedrze Filologii Słowiańskiej doc. Eino V. K. Nieminen, prowadził mgr Józef Trypućko w wymiarze 7 godz. tygodniowo (ok. 6 słuchaczy). Biblioteka podręczna lektoratu liczyła ok. 500 tomów.

Francja

Bordeaux. Na uniwersytecie lektorat prowadził Antoni Kulen-Sławeński.

Dijon. Lektorat prowadził dr Józef Sadło.

Lille. Lektoraty na uniwersytecie państwowym i na uniwersytecie katolickim, przy katedrach polonistycznych, finansowane przez Polskę, prowadził Wacław Godlewski.

Lyon. (Lugdun). Lektorat na uniwersytecie prowadziła dr Maria Koskówna.

Nancy. Lektorat na uniwersytecie prowadził mgr Czesław Biszyński.

Paryż. Lektoraty na Sorbonie i w Centre d'Etudes Polonaises, finansowane przez Polskę, prowadzili m.in. prof. Zygmunt Zaleski (od 1922 r.) i dr Zofia Piotrowska. Brak bliższych danych o lektoratach w Wyższej Szkole Wojennej i Państwowej Szkole Języków Wschodnich. Oba lektoraty były finansowane przez rząd francuski.

Strasburg. Lektorat prowadziła Helena Chełmińska.

Tuluza. Lektorat na uniwersytecie prowadził mgr Zygmunt Markiewicz.

Królestwo Jugosławii

Belgrad. Lektorat na uniwersytecie prowadził mgr Wacław Parkot.

Zagrzeb. Lektorat, subsydiowany przez uniwersytet w Zagrzebiu, prowadził dr Józef Hamm. Lektorat informował, że w Zagrzebiu wydano jego podręcznik do nauki języka polskiego dla Słowian.

Litwa

Kowno. Lektorat na uniwersytecie kowieńskim, przy Katedrze Literatur Słowiańskich prof. Vincasa Kreve-Mickiewicziusa, polonisty i pisarza litewskiego, prowadziła od 1933 r. mgr Helena Szejnkowska, absolwentka UJ (ok. 6-15 słuchaczy).

Łotwa

Ryga. Na Uniwersytecie Ryskim prowadzono od 1933 r. kurs języka polskiego dla słuchaczy pozauniwersyteckich. W Katedrze Filologii Słowiańskiej prof. Kolbuszewskiego język polski uwzględniany był w programie wykładów z gramatyki porównawczej języków słowiańskich przez doc. Abele. Otwarcie lektoratu dla slawistów zaplanowano na 1 października 1938 r.

Norwegia

Oslo. Brak danych o prowadzonym tam lektoracie.

Rumunia

Bukareszt. Od 1934 r. lektorat na uniwersytecie przy Katedrze Filologii Słowiańskiej, oraz kursy języka polskiego w Instytucie Kultury Polskiej, otwartym w 1937 r., prowadził dr Tadeusz Gostyński.²¹ Poczyniono starania o otwarcie lektoratu przy Katedrze Historii Słowiańszczyzny prof. Panaitescu oraz Akademii Handlowej.

Czerniowce. Lektorat na uniwersytecie przy Katedrze Filologii Słowiańskiej prof. Nandrisa, prowadził Waclaw Sanicki.

Kluż (Cluj). Brak danych o prowadzonym tam lektoracie.

Szwajcaria

Fryburg. Lektorat na uniwersytecie przy Katedrze Filologii Słowiańskiej, prowadził prof. Edward Cros.

Genewa. Lektorat na tamtejszym uniwersytecie prowadził przypuszczalnie prof. Edward Croc

Neuchatel. Lektorat na uniwersytecie prowadził prof. Alfons Bronarski.

Zurych. Na tamtejszej politechnice podjęto decyzję o otwarciu lektoratu języka polskiego od lutego 1939 r. W protokole czytamy: „Należy (...) dążyć do stworzenia lektoratów w Berlinie, Bazylei i Lozannie. Szczególnie pilna jest sprawa placówki w Lozannie, zagrożonej przez Rosjan i Czechów”.

Szwecja

Lund. Lektorat na uniwersytecie w Katedrze Filologii Słowiańskiej, prowadził dr Zygmunt Łakociński.

Sztokholm. Lektorat na uniwersytecie prowadził mgr Zbigniew Folejewski.²² Ambasada RP w Sztokholmie zaprosiła wszystkich lektorów języka polskiego pracujących w Szwecji na spotkanie, które odbyło się 15 marca 1938 r. Omówiono metody nauczania, wymieniono doświadczenia i zaplanowano współpracę. Wnioski z zebrania zostały przesłane do ministerstwa W.R.iO.P. w Warszawie.

Uppsala. Lektorat na uniwersytecie prowadziła dr Apolonia Załuska.

Węgry

Budapeszt. Lektoraty na uniwersytecie w Katedrze Filologii Słowiańskiej, („kurs niższy i wyższy”) oraz na politechnice („tylko na kursie wyższym”) prowadził mgr Zbigniew Załęski. W ramach upowszechniania kultury polskiej lektor wygłaszał odczyty w języku węgierskim. Pracował również nad bibliografią stosunków polsko-węgierskich i podręcznikiem do nauki języka węgierskiego dla Polaków.

Debreczyn. Od ok. 1935 r. lektorat na uniwersytecie prowadził Władysław Szabliński. Ponadto uczył języka polskiego w sekcji polskiej wakacyjnych kursów językowych w Debreczynie.

Wielka Brytania

Birmingham. Lektorat na uniwersytecie prowadziła dr Helena Reybekiel. Lektorka realizowała swój program w ciągu jednego roku w wymiarze 2 godz. tygodniowo.

Londyn. Lektorat na uniwersytecie, w School of Slavonic and East European Studies, prowadził od 1935 r. prof. William J. Rose. Na kursach pozauniwersyteckich początków języka polskiego uczyło się ok. 50 Anglików.

Włochy

Florencja. Lektorat na uniwersytecie, działający od 1930 r., prowadziła dr Antonina Brzozowska. Rzym. Lektorat na Uniwersytecie „La Sapienza”, działający od 1930 r. przy Katedrze Języka i Literatury Polskiej prof. Mavera, prowadziła tylko w roku akad. 1937/38 dr Maryla Falkówna. W protokole czytamy: „Praca lektora, p. dr Falkówny, cieszy się dużym uznaniem”.²³

Turyń. Lektorat na uniwersytecie, działający od 1929 r. we współpracy z doc. Dr Mariną Bersano Begey i utworzonym w 1931 r. Istituto di Cultura Polacca „Attilio Begey”, prowadziła Zofia Kozarynowa.

Protokolant następująco formułuje wysunięty przez prof. R. Pollaka dezyderat: „Najbliższym dezyderatem jest tworzenie innych placówek, utrzymywanych już nie przez Polskę, lecz przez Włochy.”

Z relacji uczestników konferencji wynika, że u schyłku dwudziestolecia międzywojennego co najmniej w 16. państwach europejskich istniało około 45 lektoratów języka polskiego dla slawistów i nie-slawistów. Dodajmy przy tym, że niektórzy lektorzy, oprócz swych podstawowych zajęć na wyższych uczelniach (na uniwersytetach, politechnikach, w wyższych szkołach handlowych i wojskowych), nauczali języka polskiego również na rozmaitych kursach np. w Instytutach Kultury Polskiej (w Bukareszcie, Paryżu, Turynie), w szkołach średnich (w Czechosłowacji, Francji, na Węgrzech), a nawet dojeżdżali do odległych miejscowości, by rozwijać działalność kulturalną w polskich środowiskach emigracyjnych bądź mniejszościowych.

Lektoraty na wyższych uczelniach, tworzone na ogół w połowie okresu międzywojennego, były zjawiskiem nowym. Dlatego pytanie o podstawowe zadania lektoratów, cele nauczania i osobę samego lektora – kim mianowicie on jest lub powinien być na danym terenie i jaką ma odgrywać rolę w danym środowisku? – znalazło się na pierwszym miejscu²⁴. Przyjęto, że lektorat jest placówką polonistyczną, powołaną do upowszechniania kultury polskiej i nauczania języka polskiego, którego znajomość jest najlepszym narzędziem (kluczem) do poznania i zrozumienia tej kultury (prof. M. Szykowski). Celem działalności lektorów powinno być nie tyle pomnażanie wiedzy o Polsce przez lekturę wyselekcjonowanych tekstów, ile zaciekawienie cudzoziemców rzeczami i zjawiskami polskimi, by ogólne zainteresowanie Polską było trwałe, wynikające z pasji poznawczej słuchacza (prof. Z. Zaleski). Nauczanie języka polskiego nie powinno polegać tylko na przekazywaniu i automatyzowaniu wiadomości gramatycznych i leksykal-

nych, ale i na wprowadzaniu słuchaczy w świat polskiego myślenia językowego; język polski należy w tym przypadku traktować jako zjawisko i wyraz kultury polskiej w najogólniejszym znaczeniu i poprzez język wprowadzać cudzoziemskiego ucznia w świat kultury wyobrażeń polskich (dr J. Kapliński).

Tak zarysowane zadania, stojące przed lektorem, wymagają od niego wszechstronnego wykształcenia, a zwłaszcza szerokiej i głębokiej wiedzy o kulturze, literaturze i języku polskim, znajomości historii, posiadania wielu umiejętności praktycznych i określonych cech charakteru. Lektor bowiem ma być również budowniczym nowoczesnych stosunków i więzów międzyludzkich w środowisku sobie obcym (prof. W. J. Rose), a nade wszystko propagatorem kultury polskiej w tym środowisku. Aby sprostać temu naczelnemu zadaniu, musi on posiadać dokładną znajomość przedmiotu nauczania, musi umieć jasno oddzielić w zasobach kultury polskiej elementy wspólne i odrębne, by z tych elementów wspólnych stworzyć jakby naukę pomocniczą dla objaśnienia elementów własnych, winien wreszcie poznać kulturę i klimat duchowy terenu, na którym pracuje (prof. M. Szykowski).

Każde środowisko wymaga innych sposobów postępowania. Toteż należy je rozpoznać, wyciągnąć praktyczne wnioski, nawiązać stosowne kontakty i utrzymywać przyjacielskie stosunki z ludźmi (dr Z. Łakociński). Pokonywanie tych barier, jak obojętność i egoizm ludzi, oraz walka o uwagę otoczenia, o to, żeby być słyszany i słuchany, wymagają od lektora zdolności psychologicznych, taktu i umiaru, opanowania i powściągliwości, poczucia godności i skromności, a więc wysokiej kultury osobistej i postawy moralnej. W realizowaniu swych podstawowych zadań lektor musi się wykazywać krytycyzmem i obiektywizmem (prof. S. Kolbuszewski), musi wzbudzać zaufanie i być rzetelnym źródłem wiadomości; powinien być także gotowym do usług naukowych, mając na uwadze, by ta gotowość nie przechodziła w „przesadną i szkodliwą usłużność” (prof. Z. Zaleski, prof. R. Pollak).

Kolejnym tematem konferencji było zagadnienie metod nauczania języka polskiego. Rozpatrywano dwie metody: bezpośrednią i gramatyczną. W odniesieniu do obu zarysowały się zarówno w referacie dr J. Kaplińskiego, jak i w dyskusji również dwa stanowiska:

1. Lektor powinien stosować konsekwentnie jedną z metod, uzależniając jej wybór od motywacji i wieku słuchaczy, celów nauczania, czasu, jakim dysponuje, specyficznych warunków środowiska i własnych umiejętności. Na przykład, słuchacz o umysłowości francuskiej „pragnie najpierw zdobyć pewien zasób wiadomości teoretycznych, a dopiero potem przejść do praktycznego zastosowania” (dr M. Koskówna). Istotny bywa czynnik emocjonalny: „Anglik uczący się języka polskiego czyni to na skutek ukochania czegoś polskiego. W ten sposób język pol-

ski staje się dla Anglosasów tylko i zawsze narzędziem do poznania kultury polskiej” (prof. W. J. Rose).

2. Należy łączyć obie metody. „Na podstawie doświadczeń, jakie przyniosły kursy wakacyjne dla cudzoziemców, okazuje się, że nie wystarcza ani sama tylko metoda bezpośrednia, ani gramatyczna” (mgr Z. Zaniewicki).

Nie zachęcając do posługiwania się metodą gramatyczną, dr B. Kielski wyraził opinię, że głównym warunkiem stosowania metody bezpośredniej i osiągnięcia tą drogą bardzo dobrych wyników jest odpowiednia gradacja materiału gramatyczno-językowego, konsekwentne i precyzyjne postępowanie lektora oraz całkowite zrozumienie strategii nauczania przez ucznia. Kto nie opanował technik tej metody, powinien powstrzymać się od jej stosowania, gdyż źle użyta nie daje rezultatów.

W dalszej części konferencji rozwinęła się dyskusja na temat znaczenia materiałów pomocniczych do nauczania języka polskiego. Chodziło w tym przypadku o podręczniki i środki dydaktyczne.

Punktem wyjścia do rozmowy o podręcznikach była prezentacja książki Zofii Kozaryn pt. *La lingua polacca. Grammatica – Esercizi – Letture*, Torino 1938. Societa Editrice Internazionale²⁵. Zapytano o formę podręcznika do nauki języka polskiego dla cudzoziemców. I zgodzono się, że powinien on zawierać odpowiednio ułożony materiał gramatyczny i leksykalny oraz tak dobrane teksty, głównie oryginalne i ilustracje, by nie tylko uczył języka, ale i budził zainteresowanie sprawami polskimi. Dziś „pionierskie dzieło” Z. Kozarynowej, jak je wówczas określił prof. J. Aleksandrowicz, liczące 654 strony, przeznaczone dla słuchacza o „umysłowości włoskiej”, uznano za przestarzałe. Do takich dziś należy podręcznik Józefa A. Teslara pt. *Methode pratique du polonais*, Paris 1934, z którego jeszcze po II wojnie światowej nauczano języka polskiego we Francji (m.in. na Sorbonie). Nieliczni uczestnicy konferencji stwierdzili przydatność tego podręcznika w liceach francuskich (mgr Cz. Biszyński) i na uniwersytetach szwajcarskich (prof. E. Cros: „należałoby rozpocząć naukę od podręcznika Ansona i Kielskiego, aby potem przejść do podręcznika Teslara”), widząc zarazem potrzebę opublikowania drugiej jego części. Dowiadujemy się ponadto o niektórych podręcznikach będących w trakcie redagowania (np. dr M. Patkaniowskiej we współpracy z dr A. Colemanem z New Yorku, Columbia University), ale i o takich, które już wydano (np. dr J. Hamma), niestety – nie o wszystkich, o których wiemy z innych źródeł. Po konstatacji faktu, że w większości ośrodków brakuje dobrego podręcznika do nauki języka polskiego, zgodzono się ze zdaniem mgr J. Trypućki, że każdy obszar językowy powinien wypracować podręcznik dla siebie najodpowiedniejszy i należy dążyć do wypracowania dwóch modeli podręcznika:

dla Słowian i nie-Słowian (najlepiej – wg dr I. Saunovej – w dwuosobowych zespołach, np. czesko-polskim itp.).

Tzw. obudowie podręcznika, czyli środkiem dydaktycznym (pomocom naukowym), poświęcono w dyskusji niewiele uwagi po obszernym referacie mgr. Z. Folejewskiego. Referent szczegółowo omówił różne sposoby korzystania z podręczników oraz takich pomocy, jak tablice gramatyczne, ilustracje przedstawiające życie codzienne ludzi, filmy, przezrocza, płyty gramofonowe z recytacjami tekstów, mapy, atlasy i niezbędny księgozbiór biblioteczki podręcznej lektoratu. W ministerstwie, jak poinformowali prof. J. Aleksandrowicz i dr S. Rygiel, już poczyniono pierwsze próby opracowania modelu takiej biblioteczki i wyposażenia lektoratu w niezbędne pomoce.

Ważnym uzupełnieniem działalności zagranicznych lektoratów języka polskiego były Kursy Wakacyjne o Kulturze Polskiej dla Cudzoziemców, organizowane od 1931 r. przez Ministerstwo W.R.iO.P., a w 1939 r. przekazane Polskiemu Uniwersytetowi Współpracy z Zagranicą. Prezesem Zarządu Kursów był dr Tadeusz S. Grabowski, a członkami: prof. Stefan Błachowski, prof. Marcei Handelman i prof. Zdzisław Jachimecki; członkami-korespondentami byli: prof. Roman Dybowski, prof. Witold Doroszewski, prof. Manfred Kridl, prof. Julian Krzyżanowski, prof. Stefan Mierzwa, prof. Roman Pollak, prof. William J. Rose, prof. Zygmunt L. Zaleski. Kurs, trwający 4 tygodnie, prowadzony wyłącznie w języku polskim, dzielił się na część realizowaną w Krakowie (31 VI – 12 VIII), z wycieczką do Zakopanego (28–30 VII), i część realizowaną w Warszawie (14–26 VIII), z wycieczką do Grodna i Wilna (27–29 VII). Zajęcia w Krakowie odbywały się na UJ (przy ul. Basztowej 8), a w Warszawie na Uniwersytecie J. Piłsudskiego (przy ul. Krakowskie Przedmieście 26/28) przez 6 dni w tygodniu w godz. 9–11 (wykłady) i 15–17 (ćwiczenia językowe). Uczestnicy kursów otrzymywali stypendia i karty zniżkowe (50 proc.) na przejazdy kolejowe w Polsce. Oprócz wyżej wymienionych wykłady prowadzili też: prof. S. Arnold, prof. Z. Klemensiewicz, prof. W. Konopczyński, prof. F. Kopera, prof. M. Morelowski, dr J. Spytkowski, prof. T. Sulimirski, dr K. Wyka i in. W 1931 r. w kursach uczestniczyło 21. słuchaczy z 6. krajów, a w 1938 r. przyjechało na nie 96. słuchaczy z 20. krajów Europy oraz ze Stanów Zjednoczonych. Kierownikiem organizacyjnym kursów był mgr Zbigniew Zaniewicki²⁶. Prof. R. Pollak w swoim wystąpieniu na konferencji apelował do lektorów zagranicznych o ściślejszą współpracę z organizatorami kursów, a nawet o uczestniczenie w nich wraz ze swymi słuchaczami. Postulowano również wygłaszanie niektórych odczytów w języku obcym (min. F. Pułaski), czemu inni zdecydowanie się sprzeciwili (prof. Z. Zaleski).

W słowach zamykających konferencję wyrażono przekonanie o jej wyjątkowym znaczeniu i kompetencji. Po raz pierwszy bowiem porządkowano sprawy le-

ktoratów zagranicznych, powołanych nie tak dawno m.in. do upowszechniania kultury polskiej w świecie. Uświadomiono sobie w pełni złożoność i ciężar obowiązków lektora polskiego za granicą (prof. R. Pollak: „dyskusja, jaka rozwinęła się, daje obraz skali trudów lektora”) oraz zaakcentowano moralną odpowiedzialność pracowników polskich placówek konsularnych za losy lektoratów „zmagających się z terenem” (prof. Z. L. Zaleski: „godność lektora jest o wiele wyższa od jego stanowiska”).

Nie wszystko, co w tej dziedzinie wydarzyło się później, już po II wojnie światowej, było pierwsze. I tak na przykład I Konferencja Polonistów Zagranicznych, zorganizowana w UW w 1978 r., z pewnością nie była pierwszą tego typu konferencją w Polsce (chyba że w PRL).

Przypisy

¹ Zob. J. Lewandowski, *Program badań nad nauczaniem języka polskiego jako obcego*, „Poradnik Językowy” 1984, nr 3, s. 189 i 191.

² Zob. J. Lewandowski, *Język polski jako język obcy*, „Poradnik Językowy” 1972, nr 5, s. 288 i 289; M. Cieśla, *Dzieje nauki języków obcych w zarysie. Monografia z zakresu historii kultury*, Warszawa 1974, s. 133–142. W. Pniewski, *Język polski w dawnych szkołach gdańskich*, Gdańsk 1938. I. Zarębski, *Rola języka polskiego w nauczaniu szkolnym w Polsce XVI wieku*, Wrocław 1955. M. Cieśla, *Język polski w szkołach berlińskich w latach 1797–1807*, w: „Rozprawy z dziejów Oświaty” t. IV, 1961, s. 356–368. R. Jefimow, *Z dziejów języka polskiego w Gdańsku. Stan wiedzy o polszczyźnie w XVII wieku*, Gdańsk 1970.

³ *Polonicae grammatices institutio. In Eorum gratiam, qui eius linguae elegantiam cito et facile addiscere cupiunt*, Cracoviae 1568 (Apud Mathiam Wirzbiętam).

⁴ Dane przytaczam za: J. Lewandowski, *Język polski... op.cit.*, s. 290

⁵ Np. w Budapeszcie na Uniw. Loranda Eötvösa kurs języka polskiego rozpoczęto w latach 70. Ubiegłego stulecia; zob. J. Bańczerowski, *Język polski na Węgrzech (badania naukowe, metodyka nauczania)*, w: *Język polski w kraju i za granicą. Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej Polonistów, Warszawa 14–16 września 1995 r.*, t.II, Warszawa 1997, s. 17.

⁶ Przytaczam za: S. Graciotti, *Patriotyzm i wartości uniwersalne w literaturze polskiej*, w: *Wartości humanistyczne i społeczne literatur słowiańskich*, Warszawa 1972, s. 1. Por. W. Jekiel, *O współpracy polskich i włoskich polonistów*, „Biuletyn Polonistyczny” 1979, nr 4, s. 53. M. Brahmer, *Powinowactwa polsko-włoskie. Z dziejów wzajemnych stosunków kulturalnych*, Warszawa 1980, s. 311. A. Litwornia, *Katedra Języka i Literatury Polskiej Uniwersytetu „La Sapienza” w Rzymie*, „Biuletyn Polonistyczny” 1987, nr 3–4, s. 169. G. Maver, *Literatura polska i jej związki z Włochami*, wybór, przekład i opracowania: Andrzej Zielinski, Warszawa 1988, s. 15. K. Lewański, *Polonistyka włoska (Dzieje – Stan obecny – Problemy)*, „Pamiętnik Literacki” Londyn 1993, t.XVIII, s. 69.

⁷ Bolesław Kielski (1879–1965), romanista, od 1945 r. prof. uniw. w Łodzi.

⁸ Wojciech Alojzy Świętosławski (1881–1968), fizykochemik, prof. uniwersytetu i politechniki w Warszawie, w latach 1941–46 prowadził badania w Pittsburgu (USA), a w latach 1935–39 minister WRiOP. Dwukrotnie kandydował do Nagrody Nobla.

- ⁹ Józef Patkowski (1887–1942), fizyk, od 1921 prof. uniw. w Wilnie.
- ¹⁰ Zygmunt Lubicz Zaleski (1882–1967), pisarz, poeta, historyk i krytyk literatury, od 1914 r. w Paryżu, działacz w dziedzinie pol.-franc. zbliżenia kulturalnego.
- ¹¹ Franciszek Pułaski (1875–1956), historyk, polityk konserwatywny, w 1918 r. marszałek Rady Stanu Królestwa Polskiego, w latach 1919–21 ambasador RP w USA, od 1926 r. dyr. Biblioteki Polskiej w Paryżu.
- ¹² Wacław Lednicki (1891–1967), historyk literatur słowiańskich, w latach 1928–39 prof. UJ, od 1937 r. czł. PAU, od 1940 r. w USA.
- ¹³ Zygmunt Markiewicz (ur. 1909), historyk literatury polskiej, w latach 1943–45 żołnierz II Korpusu Polskiego we Włoszech, od 1945 r. we Francji, od 1961 r. prof. uniw. w Nancy, w latach 1972–78 na Sorbonie.
- ¹⁴ William John Rose (1885–1969), kanadyjski historyk, polonista, podczas I wojny światowej przebywał na Śląsku Cieszyńskim, później w Krakowie, w latach 1936–50 prof. School of Slavonic and East European Studies w Londynie, utworzonym w 1923 r., od 1938 r. redaktor „The Slavonic and East European Review”.
- ¹⁵ Józef Birkenmajer (1897–1939), historyk literatury polskiej, poeta, tłumacz, w latach 1937–38 wykładowca na uniw. Wisconsin w Madison (USA), w 1939 r. prof. KUL-u; zginął w obronie Warszawy.
- ¹⁶ Józef Andrzej Teslar (1889–1961), poeta, publicysta, tłumacz, od 1922 r. we Francji, w latach 1939–40 oficer Naczelnego Dowództwa Armii Polskiej we Francji, od 1953 r. wykład. literatury polskiej w Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie w Londynie.
- ¹⁷ Stefan Glixelli wykładał na uniw. w Wilnie do 1932 r., potem prof. UJ i uniw. w Bukareszcie. Wydał podręcznik do nauki języka polskiego pt. *Manuale de limba polona*, Bucuresti 1938, ss. 155, o którym nie wspomniano na konferencji.
- ¹⁸ Obszerniej o Zofii z Gawrońskich Kozarynowej (ur. 1890) pisze J. Zieliński, *Leksykon polskiej literatury emigracyjnej*, wyd. II, Lublin (b.r.), s. 76–77.
- ¹⁹ Przewidziany w porządku dziennym konferencji referat prof. S. Glixellego pt. *Nauczanie cudzoziemców początków języka polskiego* nie został wygłoszony z powodu nieobecności autora.
- ²⁰ Zob. J. Lewandowski, *Nauczanie języka polskiego i kształcenie polonistyczne w świecie*, „Przegląd Glottodydaktyczny” 1987, t. VIII, s. 164: według Autora lektorat języka polskiego „organizowany jest dla studentów nie-slawistów (...) Lektorat polski to przede wszystkim forma studiów polonistycznych, o zawężonym programie, obieranych przez cudzoziemców jako drugi, niekiedy trzeci fakultet. W niektórych przypadkach program lektoratu polskiego jest bardzo zbliżony do programu lektoratu języka polskiego, w innych do „pełnych” studiów polonistycznych.”
- ²¹ Autor podręcznika do nauki języka polskiego pt. *Manuale de limba polona*, Bucuresti 1939, ss. 170.
- ²² Lektor pracował wcześniej w charakterze wykładowcy literatury polskiej w Harbinie; później wykładał na uniw. Wisconsin, British Columbia i in. (w USA); współautor podręcznika pt. *Introduction to the Polish Language*, wyd. 3, Nowy Jork 1978.
- ²³ Przed II wojną światową lektorat na rzymskiej polonistyce prowadzili: Mieczysław Piszczkowski (w r. akad. 1930/31), polonista lwowski, Mieczysław Brahmer (w latach 1932/37), nominalnie docent UJ, potem kierownik katedry italianistyki w Warszawie, Maryla Falk (w r. akad. 1937/38), „która w nauce zagranicznej zyskała duże uznanie studiami nad filozofią starożytnych Indii”, Władysław Floryan (w r. akad. 1938/39), potem prof. uniw. we Wrocławiu; dane pochodzą z: M. Brahmer, op.cit., s. 311; por. też: G. Maver, dz. cyt., s. 15. O. M. Falk w Indiach wspomina się w: *Literatura polska na obczyźnie; 1940–1960*, praca zbiorowa pod red. Tymona Terleckiego, Londyn 1965, t.II, s. 541.

²⁴ W nowszej literaturze temat ten podjęli: B. Walczak, *Zadania lektorów języka polskiego w ośrodkach zagranicznych a metodyka nauczania języka polskiego jako obcego*, „Poradnik Językowy” 1980, nr 9–10, s. 506–514. J. Lewandowski, *Nauczanie języka polskiego cudzoziemców w Polsce*, Warszawa 1985, s. 226–239.

²⁵ Referat Z. Kozarynowej odczytał prof. R. Pollak z powodu niedyspozycji wzroku autorki.

²⁶ Zbigniew Zaniewicki (ur. 1903) w latach 1925–27 studiował literaturę rosyjską i historię na Sorbonie, potem literaturę na uniwersytecie w Warszawie u prof. J. Ujejskiego. W 1939 r. obronił pracę doktorską o Norwidzie. Od 1950 r. mieszka w Londynie. Zob. J. Zieliński, *op.cit.*, s. 142–143.